

Tababette gelenekten kopuş ve Şanizade Ataullah

Doç. Dr. Lütfü Hanoğlu

1962'de Manisa'da doğdu. 1985'te Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden mezun oldu. Mecburi hizmetini 1985-88 yılları arasında pratisyen hekim olarak Mardin'in Silopi ilçesi'nde yaptı. 1988-92 arasında Bakırköy Ruh ve sinir Hastalıkları Hastanesinde Nöroloji İhtisası yaptı. 1993-2000 yılları arasında Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi 3. nöroloji kliniğinde başasistan olarak çalıştı. 1996'da Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi nöropsikoloji laboratuvarı ve davranış nörolojisi konsültasyon polikliniğini kurdu ve yönetti. 2000 yılından itibaren devlet hizmetinden ayrılarak özel sektörde çalışmaya başladı. Hanoğlu halen Özel Nisa Hastanesi'nde çalışmaktadır.

*"Ben bu dehr-i denide şadman olmam
'Ata Hasmdır erbab-ı isti'dada çün bu asyab"*

Saliba'ya göre, o zamana kadar Avrupa ile bilim alanında başa giden İslam dünyası, yeni bir dinamik döngünün 16. yüzyılın sonu - 17.yüzyılın başına doğru başlaması ve Avrupa biliminin atılım yapması ile geri kaldı. Bu durumun temel nedeni olarak klasik literatürün gösterdiği Gazali'nin felsefi/bilimsel gelişmeyi frenleyici etkisi veya Moğolların istilası sonucu kültürün taşıyıcı un-

surlarının tahribi teorilerine Saliba pek yüz vermez. Ona göre asıl sebep, 16. yüzyıl ve sonrasının değişen dış dünya koşullarıdır. Buradaki başlatıcı hamle "Yeni Dünya"nın keşfidir. 16 ve 17. yüzyıllarda Avrupa'daki bilimsel gelişmeler genelde "Yeni Dünya"nın keşfi ile başlatılan dinamik zenginlik döngüsünün ürünüdür. Zenginlik bilimsel üretimi, bilim de daha fazla zenginliği getirmiştir. İslam bilimi, üretim yöntemleri ile sermaye dürtülü bir döngü başlatamamıştır. Fazlıoğlu, bu noktada bir adım daha ileri giderek Batı Avrupa'da

vuku bulan "yepyeni şey" in tarih boyunca tüm medeniyetlerde nispeten ayrı duran techne ile logos'un bir araya getirilerek "teknoloji"yi tarih sahnesine çıkarılması olduğunu söyler.

Oysa bu döneme yani 16. yüzyıla kadar İslam dünyasında, özellikle Osmanlı'da çok yoğun bir bilimsel faaliyet vardır ve bilgi aktarımının yönü Batı'ya doğrudur. İslam biliminin kadim kaynaklardan toparlayıp bir araya getirdiği, ayrıca Saliba'ya göre gözlemler hatalarını düzenlediği tıbbi yaklaşım,

uzun yüzyıllar boyunca İbni Sina'nın "Kanun"u ile cisimlenmiş olarak Batı'da tıbbın öğrenilmesinde ve pratik uygulamalarda kullanılmıştır. Üstelik tababetteki bu düzey, medreselerdeki sistemli ve standart eğitim yolu ile organize bir yapı halindedir. Hatta Tokaç'ın aktardığı arşiv belgelerine göre hekim hasta ilişkilerini düzenleyen oldukça gelişmiş hukuksal organizasyonlar oluşturulmuştur.

Sonra olan olmuş ve 17. yüzyıldan sonra Osmanlı, bu kez Avrupa'dan gelen ve pratikte daha işe yarar görünen ve daha fazla talep edilir olan yeni bir tababet uygulaması ile karşılaşmıştır.

İhsanoğlu, 16. yüzyılda Paracelsus ve takipçilerinin ortaya koydukları yeni tıp doktrinlerinin 17. yüzyıldan itibaren Osmanlı tıp literatüründe "Tıbb-ı cedid" ve "Tıbb-ı kimyai" adları altında Salih b. Nasrullah (öl. 1669) ve Ömer Şifai (öl. 1742)'nin eserlerinde görünmeye başladığını söylüyor. Yine Şemseddin İtaki'nin anatomi kitabı (1632) Avrupalı anatomistlerin ilk izlerini taşır. 19. yüzyıl başına kadar Osmanlı tıp literatürü temel olarak klasik İslam ve kısmen Batı kaynaklarındaki bilgileri kapsamaktadır.

Medresede tıp eğitiminin yanı sıra yeni bir eğitim sistemi için yapılan ilk teşebbüsler de 19. yüzyılın ilk yıllarında gerçekleşmiştir. 1805 ve 1806'da iki ayrı tıbbane açılmıştır. İlk "Rum milleti"ne kurdurulmuştur. Özellikle de anatomi teşrih derslerinin yapılabilmesi için bir ortam oluşturma çabalarıyla ilişkili görünmektedir. Ama maalesef başına getirilen Dimitraşko Meroz'un devlete ihaneti ile kapanmıştır. Bu okulun açılması ve anatomi derslerinin burada verilmesinin sağlanması için gayret gösterenlerden biri de, daha sonra Şanizade'nin hekimbaşılık için siyasi rakibi olan Hekimbaşı Mustafa Behçet Efendi'dir.

İşte Şanizade Mehmet Atullah Efendi Osmanlı'nın bu yıllarında tarih sahnesine çıkar. Eskinin, geleneğin hükmünü ve gücünü yavaş yavaş yitirdiği, Batı'nın etkisinin hem zihinlerde merak ve ilgi olarak, hem de karşısında aciz kalınmaya başlanan bir güç olarak hissedilmeye daha fazla başladığı bu zamanda.

Aykut Kazancıgil, "XIX. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Anatomi" isimli kitabının önsözünde Şanizade'nin Osmanlı tıbbi içerisindeki pozisyonunu şu sözlerle tayin ediyor: "İlmi cemiyetler, akademiler ve genellikle bütün kuruluşlar bilimsel gelişmeyi yönlendiren iletişimi sağlayan kuruluşlardır. Aslında bunların gerçekleştirdiği birikim, zaman içinde bilginin gelişmesini sağlar. Fakat bazen tek bir kişi derneklerin hatta devletlerin yapamadığı bilimsel

gelişmeyi kişisel gayret ile sağlar. Bir devri kapatır ve yeni bir devri açar. İşte Şanizade bu tür kişilerden biridir. O **Kanun**'u yakmadan sessizce ortadan kaldırmayı başarmıştır."

Şanizade Mehmet Atullah (1771 – 1826) yaşadığı devir itibarıyla 3. Mustafa, 1. Abdülhamit, 3. Selim, 4. Mustafa ve 2. Mahmut'un saltanat yıllarını yaşamıştır. Ama asıl olarak 2. Mahmut dönemi âlimlerindedir. "Şani" sözcüğü Farsça'da "tarak yapıcısı" anlamına gelir. Aile adı, Mehmet Atullah Efendi'nin büyük dedesinin tarakçı olması nedeniyle alınmıştır. Doğum tarihi kesin olarak bilinmese de İstanbul Ortaköy'de bir yalıda doğmuştur. Sıklıkla zikredilen tarih 1771'dir.

Mehmet Atullah Efendi, 1786'da medreseden mezun olduktan sonra, Süleymaniye Tıp Medresesi'nde ve Halıcıoğlu Mühendishanesi'nde tahsil görür.

Batı bilimi ve bunun anahtarı olarak gördüğü yabancı diller konusundaki güçlü hevesini "Miyarül Etibba"ya yazdığı önsözde görüyoruz. Burada bütün yabancı bilimlerin sırlarına vakıf ve türlü türlü dilleri konuşan bir manalar lügati olmak hevesiyle yabancı dilleri öğrenmek istediğini belirtir. İtalyanca, Farsça, Fransızca, Arapça ve Rumca'yı bildiğini kaynaklardan öğreniyoruz. Kendisi de "Hesap" adlı kitabının ön sözünde mühendishanede İtalyanca öğrendiğini fakat İtalyanların Fransızca kitapları kendi dillerine tercüme ettiklerini görerek ikinciden yazılmış kitapların yerine aslı olan Fransızca'yı öğrenmenin daha isabetli olacağını anlayıp Fransızca öğrendiğini söyler. Bu dilleri öğrendiği hocası ise mühendishaneden Ahmet Vefik Paşa'nın dedesi Yahya Naci Efendi'dir.

Eğitimi tamamladıktan sonra 30 yıl gibi çok uzun bir süre herhangi bir görev almayı ordu kadısı olan babası ile birlikte dolaşmıştır. İlginç bir biçimde, Süleymaniye Tıp Medresesi'nden mezun olmasına ve tıp alanındaki çok önemli yayınlarına rağmen sarayda veya bir darüşşifada hekim ya da tıp medresesinde hocalık yaptığına dair hiçbir kayıt olmadığı noktasını Zülfikar işaret ediyor. Zülfikar, Şanizade'nin pratik olarak da hekimlik icraatında bulunduğuna dair işaretin sadece kendi tarihinden anlaşıldığını yazıyor.

En sonunda 1816 yılında "Havass-ı Refi'a" yani Eyüp Kadılığı'na ve aynı zamanda Çorlu Medresesi müderrisliğine getirilir. Kendisi de bu tayinlerin diploma almasından 31 yıl sonra olduğunu bildirir. Eyüp Kadılığı'nda bu görevin gereği olan 20 aylık süreyi tamamladıktan sonra 1817'de Haremeyn Evkaf Müfettişi ve 1819'da da Vakanüvis olarak tayin olunur.

Şanizade Atullah Efendi (1771-1826)

Onun devlet hizmetinde aldığı ya da alamadığı görevlerin yoğun bir siyasi çekişmenin çevresinde döndüğü yazılanlardan anlaşılıyor. Devrin hekimbaşısı Mustafa Mesut Efendi azledilince yerine dönemin siyasi olarak hakim şahsiyeti Halet Efendi'nin etkisiyle Mustafa Behçet Efendi atanır. Oysa beklenen Şanizade'nin atanmasıdır. Bu konudaki hayal kırıklığının İzzet Molla tarafından "Erkan-ı devletin haline bak, bir müverrihi hekimbaşı ve başhekim vakanüvis tayin ettiler" sözü Cevdet Paşa tarafından bu güne aktarılıyor. Aralarındaki siyasi çekişmeye rağmen ilginç bir biçimde uzaktan bakıldığında Mustafa Behçet Efendi de Şanizade de Osmanlı tıbbının geleceği için aslında aynı yönde gayret sarfetmişlerdir. Birisi anatomi derslerinin verilmesini sağlayarak diğeri bu derslerin okunabileceği kitabı yazarak!

Yenileşme hareketlerinin güçler çekişmesinde kırılma noktasını temsil eden, "Vaka-i Hayriye" adıyla bilinen Yeniçeri teşkilatının lağvedilmesi (15 Haziran 1826) Şanizade için de ironik bir biçimde ters yönde çok önemli bir dönüm noktası olmuştur. Yeniçeri teşkilatının lağvedilmesinden sonra, yeniçeriler Hacı Bektaş'ı ocaklarının piri saydıkları için Bektaşî tarikatı da lağvedilir ve mensupları muhtelif yerlere sürgün edilir. Şanizade de Beşiktaş Cemiyet-i İlmiyesi ile olan ilişkisi nedeniyle Bektaşîlikle itham edilerek Tire'ye sürgüne gönderilir. Sürgün kararı kısa süre sonra kaldırılrsa da, bu sürgün onun en verimli çağında vefatıyla sonuçlanacaktır. Rivayete göre Tire'ye sürgününden iki ay sonra masumiyeti anlaşılır ve 2. Mahmut tarafından af fermanı gönderilir. Fermanı getiren Tire voyvodası Eğinli Ali Bey, itlakınıza (affınıza) diyeceği yerde itlafınıza (idaminize) deyinice kalp krizi geçiren Şanizade iki gün sonra vefat etmiştir.

Osmanlı tıbbi ve Şanizade

Mehmet Atullah Efendi'nin hem bizim konumuz açısından hem de oluşturduğu etki açısından en önemli yanı Batı tıbbından yaptığı çeviriler yoluyla yeni tıbbın öğrenilmesi için sağlam ve ulaşılabilir kaynaklar oluşturmuş olması ve

Miyarü'l Etibba'nın dibace (önsöz) bölümü

Yeniçeri teşkilatının lağvedilmesinden sonra Şanizade de Beşiktaş Cemiyet-i İlmiyesi ile olan ilişkisi nedeniyle Bektaşilikle itham edilerek Tire'ye sürgüne gönderilir. Rivayete göre Tire'ye sürgününden iki ay sonra masumiyeti anlaşılır ve 2. Mahmut tarafından af fermanı gönderilir. Fermanı getiren Tire voyvodası Eğinli Ali Bey, itlakınıza (affınıza) diyeceği yerde itlafınıza (idamınıza) deyince kalp krizi geçiren Şanizade iki gün sonra vefat etmiştir.

geleneksel yazarlara hiçbir atıfta bulunulmamasıyla Osmanlı'da tıp için adeta paradigmayı değiştirmiş olmasıdır.

Kaynaklarda altı tıbbi eserinden bahsedilirse de "Hamse" dışında kalan "Ruhiyye Risalesi'nin Şanizade'ye ait olduğu şüphelidir, örneği de elimizde yoktur. Asıl önemli yapıtı, "Hamse-i Şanizade" veya kendisinin İbni Sina'nın kanununa atıfla isimlendirdiği gibi "Kanun-ı Şanizade" olarak bilinen eserleridir. Bu beş kitap sırasıyla; "Miratü'l Ebdan fi Teşrih-i Azaü'l-İnsan", "Usulü't Tabia", "Miyarü'l-Etibba", "Kanunü'l-Cerrahin" ve "Mizanü'l-Edviye" isimlerini taşır. Şanizade, ilk kitabın teşrih-i aza, ikincinin umurü't-tabia, üçüncünün emraz ve mualecat, dördüncünün fenn-i cerrahiden bahsettiğini belirtir.

İlk üç kitap tek cilt olarak İstanbul Dar'ı-Tıba'atü'l-Amire'de 1820 yılında basılmıştır. Osmanlıda basılan yani basılarak çoğaltılan ilk tıp kitabıdır. Bu özelliği, satın alınabilirliğini ve ulaşılabilirliğini artırmış ve etkinliği güçlendirmiştir. O dönemlerde telif edilen eserler padişaha arz edilir ve irade çıkmadıkça da basılmazdı. Şanizade, "Miyarü'l Etibba"yı basılabilmesi için padişaha arz etmesi için Şeyhülislam Dürrizade Abdullah Efendi'ye takdim ederse de, eser gereken mercie iletilmez, bekletilir. Şanizade'nin ikinci teşebbüsü de Hekimbaşı Mustafa Mesut Efendi tarafından engellenir. Bu arada Miratü'l Ebdan'ı da yazan Şanizade, ancak kendisi evkaf müfettişi olduktan sonra dönemin sadrazamı vasıtasıyla padişaha eserlerinin arz edilmesini sağlayabilir ve Hamse'nin 3. cildini teşkil edecek "Usulü't Tabia" da dahil olmak üzere eserlerinin basılması için Sultan 2. Mahmut'dan irade çıkar. Basılma süreci de Şanizade'nin tarihinde şikâyetle belirttiği gibi zahmetlidir ve 3 yıl sürer. Cevdet Paşa, tüm bu entrikaların sebebinin Şanizade'nin hekimbaşı olacağı korkusunun olduğunu söyler.

Miratü'l Ebdan fi Teşrih-i Azaü'l-İnsan; zamanına göre modern tarzda hazırlanmış bir anatomi kitabıdır. 56 adet resimli levha içerir. Levhaların çoğunda kaynaklarına atıf yapılmıştır. Şanizade; "Asar-ı kudemada teşrihe dair eser olmadığını, izahi terceme-i cedide ve ihtiyaç olduğunu", ayrıca bu eseri "Osmanlıda yeni tıbbi ve anatomiyi bilen hekim yoktur" diyenlere cevap olarak yazdığını, kitabın mukaddimesinde belirtir.

Usulü't Tabia; 39 sayfalık küçük hacimli bir kitaptır. Yine basılan ilk fizyoloji kitabıdır. Bu kitap da tercümedir ama hangi kaynaktan istifade ile yazıldığı belli değildir.

Miyarü'l-Etibba; Avusturya İmparatoriçesi Marie Therese'nin saray hekimi ve bütün Avusturya ülkesi tıp fakülterinin dekanı Anton Baron Von Störck (1731-1803)'ün yeni tıbbı ait iki ciltlik eseri "Medizinisch Praktischer Unterricht für die Feld und Landwundaerzte

der Österreichischen Staaten"ın, (Avusturya Memleketleri Askerî ve Köy Hekimleri için Pratik-Tıbbî Öğretim / Viyana, 1776) bir İtalyan hekim tarafından yapılmış İtalyanca çevirisinden Türkçeye çevrilmiştir. Uzluk bu eserin tercümesinde bir rakam yanlışlığı dışında hiçbir tercüme hatası yapılmadığını bildirmektedir. Üstelik bu kitaptaki çiçek aşısı ile ilgili bölüm, aradan geçen zaman içerisinde gelişen teknik ile eskidiği için Şanizade kendi çevirisinde bu bölümü değiştirip güncellemiştir.

Hamse'nin dördüncü kitabı olan "**Kanunü'l-Cerrahin**", Mısır'da 1828 yılında Bulak Matbaası'nda Kavalalı Mehmet Ali Paşa tarafından bastırılmıştır. 134 sayfa hacminindedir. Şanizade, bu kitabının iki bölüm olduğunu, ilk bölümde cerrahi işlemlerden, ikinci bölümde ise cerrahi hastalıklardan bahsettiğini, bu nedenle adını "Kanunü'l-Cerrahin" koyduğunu söyler.

Beşinci kitap olan "**Mizanü'l-Edviye**" basılamamış, yazma olarak kalmıştır ve yazılmasından bu yana ancak 180 yıl kadar geçmesine ve Şanizade'nin yaşayan akrabalarına izin 1950'ye dek sürülebilmesine karşın eldeki tek nüsha da eksiktir. Kitap ilaçları tanıtır ve kullanımlarını anlatır. Kitapta önce "ecza"nın çeşitli dillerdeki adları, sonra özellikleri ve kullanım şekilleri ve miktarları bildirilir. Yine Şanizade kendisine ait bir "nebatat bahçesi" olduğunu kitapta sık sık belirtir. Şanizade bu kitabın mukaddimesinde, eserin sonunda "Fi'l-İstılahatü'l-Tıbbiyye" isimli tıp terimleri kısmı eklediğini söylüyorsa da bu kısım bu gün kayıptır.

Bu tıbbi terimler sözlüğü kayıp olsa da, Şanizade'nin diğer önemli bir yanı Türkçede var olan eski tıp terimlerini yeni kavramlara göre yeniden değerlendirmesidir. Farklı bilimsel kavramların öğrenilmesi yeni bir terminolojiyi gerektirdiğinden, kavram olarak bulunmayanlar için yeni terimler türetmiştir. Aciduman, Şanizade'nin "mekonyum", "rahitis" gibi bugün de tıbbî terminolojide kullanılan bazı terimleri olduğu gibi Türkçeye aktardığına, boğmaca, kırpa gibi halk arasında kullanılan terimleri de eserine kattığına işaret etmektedir. Bu çalışmaları, SD'nin 10. sayısında kaleme aldığımız yazımızda anlattığımız Cemiyet-i Tıbbiye'nin hazırladığı "tıp lügati" için bir temel olarak kullanılmıştır.

Şanizade'nin kitabının bir nüshası, yayınlandığı dönemde Fransız Sefareti'ne de gönderilmiştir. Burada Doğu dilleri uzmanı olarak görev yapan Bianchi, kitabın özelliğini ve değişimin habercisi olma durumunu fark etmiş, bu kitabı yazdığı özel bir monografı birlikte Fransa'ya göndermiştir. Bianchi bu monografıta, Şanizade'nin kitabını

Tire'deki Şanizade anıtı

Osmanlı'da zihniyet değişiminin bir göstergesi olması açısından ne kadar önemli bulunduğunu yazıyor. Bianchi'nin sunuş yazısında dikkati çeken diğer bir nokta da kitabın Doğu memleketlerinde hekimlik yapacak Avrupalı hekim ve cerrahlara tavsiye edilmesi. Özellikle Türk dilini öğrenmelerine yardımcı olacak, hastaların yakınmalarını doğru anlayıp onlar tarafından doğru anlaşılmasını sağlayabilecek bir kitap olarak, dili nedeniyle önerilmektedir.

Vakanüvis Şanizade Mehmet Ataulah Efendi

Selefi Vakanüvis Asım Efendi'nin vefatıyla 1891 yılında Vakanüvis olarak tayin edilmiş ve 25 Temmuz 1808 – Ağustos 1821 arasındaki olayları "Tarih-i Şanizade"de yazmıştır. 1825'te azledilince diğer beş yıllık olaylara ilişkin "zabt-ı vekayi cerideleri" halefi Sahhaflar Şeyhi-zade Seyyid Mehmed Es'ad Efendi'ye devretmiştir.

Şanizade, tarihinin başında Sultan 2. Mahmut'a takdim ettiği bir önsöz yazmıştır. Cevdet Paşa'nın tarihine aynen aldığı bu önsözde, tarih yazımını kendince yeni bir bakışla eleştirmiştir. Cevdet Paşa'nın onun bu eleştirilerini kendi tarihinde yorumlayıp tenkit etmesine bakılırsa o dönem için bu görüşler önemli bulunmuştur. Ama Ahmet Hamdi Tanpınar onun tarih yazımını sevimli, nüktedan ama zararsız bir hiciv olarak görür ve eleştirel bakıştan yoksun olduğunu söyler. Yine Cevdet Paşa'nın da hayretle bahsettiği "ilm-i nücum" astroloji merakı ve tarihinde bunu kullanışı o dönem aydınının zihnini göstermesi açısından ilginç kabul edilebilir.

Diğer alanlardaki çalışmaları ve eserleri

Şanizade dönemin aydınının özelliklerini aksettirecek biçimde bir "hezarfen"dir. Bizim ilgi alanımıza giren tıp dışında hem bilim, hem sanat alanında geniş bir yelpazede gayret gösterdiğini izliyoruz. Öncelikle yabancı dil bilgisi ve Batı'ya teknoloji kanalı ile ilk açılmaya çalıştığımız "Mühendis-hane" eğitimi yoluyla pek çok alanda önemli gördüğü kitaplardan çevriler yapmıştır. Şanizade'nin tümünü Charles Bossut'un kitabından tercüme ettiği

matematiğe ait üç kitabı vardır. Yine Coğrafya ve Zülfikarın 3. Selim ve 2. Mahmut'un askeri alandaki yenileştirme girişimlerinde yararlandıklarını düşündüğü askerlik alanında tercüme edilmiş dört kitabı vardır.

Şanizade'yi yine dönemin bir ilki, "Beşiktaş Cemiyet-i İlmiyesi" içerisinde görüyoruz. Bu cemiyetin üyeleri: Melekpaşazade Abdülkadir Bey, Şanizade Mehmet Ataulah Efendi, İsmail Ferruh Efendi, Kethüdazade Arif Efendi ve Fehim Efendi'dir. Toplantı yeri Ferruh Efendi'nin Ortaköy'deki konağı olan cemiyetin amacı bilim ve kültürün çeşitli dallarında isteyenleri eğitmektir. Burada Şanizade fen dersleri vermiştir. Cemiyet II. Mahmut devrinin (1808-1839) başlangıç yıllarında toplantılarına başlamıştır. Fakat tam olarak kuruluş tarihi bilinmemektedir. Cemiyet, Yeniçeri Ocağı kaldırıldığı sırada veya ondan sonra dağıldı. Bunda cemiyete ve üyelerine karşı olan tepkinin yanında Bektaşilik yakıştırmalarının da rolü olduğu söylenmektedir.

Doğal olarak gelenek ile en güçlü ve uzun süren bağ sanat yolu ile olan "zevk" üzerindedir. Şanizade de tüm hayatını dolduran tüm bu yenilikçi gayretlerin yanı sıra hat, resim ve müzikle yoğun biçimde uğraşmıştır. Kaynaklar levhalarından ve iyi bir tanbur üstadı olduğundan bahseder. Bir de Divanı bulunmaktadır. Divan-ı Şanizade de geçen, epigram olarak aldığım, "Ben bu dünyada rahat yüzü görmem. Çünkü o yetenek sahiplerine düşmandır" anlamındaki beyit, herhalde ruh halini ve tüm hayatının hikâyesini gayet güzel özetlemektedir.

Kaynaklar

Ahmet Aciduman. Şânizâde Mehmed Atâullah Efendi ve Mi'yârü'l-Etibâ Adlı Eserinde Çocuk Hastalıkları. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi* 2009; 52: 42-52

Aykut Kazancıgil. XIX. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Anatomi. *Özel Yayınlar, İstanbul* 1991

Ekmeleddin İhsanoğlu. *Büyük Cihad'dan Frenk Fodulluğu'na. İletişim Yay.* 1996

George Saliba. *İslam Bilimi Ve Avrupa Rönesansının Doğuşu. Butik Yayınlar, İstanbul* 2009

Şanizade dönemin aydınının özelliklerini aksettirecek biçimde bir "hezarfen"dir. Bizim ilgi alanımıza giren tıp dışında hem bilim, hem sanat alanında geniş bir yelpazede gayret gösterdiğini izliyoruz. Hat, resim ve müzikle yoğun biçimde uğraşmıştır. Divan-ı Şanizade de geçen, epigram olarak aldığım, "Ben bu dünyada rahat yüzü görmem. Çünkü o yetenek sahiplerine düşmandır" anlamındaki beyit, herhalde ruh halini ve tüm hayatının hikâyesini gayet güzel özetlemektedir.

İhsan Fazlıoğlu. *Türk Felsefe-Bilim Tarihinin Seyir Defteri. Divan, 2005*

Lütfü Hanoğlu. *150 Yıl Öncesinden Bir Öğrenci Hareketi ve Bir Türkçe Tıp Sözlüğü Öyküsü. SD Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi - 2009; 10. sayı, s: 90-94*

Mahmut Tokaç. *Türk Tıp Tarihine Ait Belgelerde Hasta Güvenliği. SD Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi - 2008; 7. sayı s: 86-90*

Mükerrem Bedizel Zülfikar. *Tabip Şani-zade Mehmet Ataulah; Hayatı ve Eserleri. (Yüksek lisans tezi) Prof. Dr. Aykut Kazancıgil. "XIX. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Anatomi" kitabı içerisinde. Özel Yayınlar İstanbul 1991*

* Şanizade'nin resmi, Mi'yarü'l-Etibâ'nın önsözü ve Şanizade anıtı görselleri *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi'nden alıntılanmıştır.*